

RĂSPUNSUL PRINȚULUI VLADIMIR GHICA LA NOTA AMERICANĂ CU PRIVIRE LA EVREII DIN ROMÂNIA (1902)

Diana IANCU*

ABSTRACT. *Prince Vladimir Ghika's Response to the American Note Regarding the Jews in Romania (1902).* In this paper we focus on the American note, sent on 11 August, by the State Secretary of United States of America, John Milton Hay to the U.S. ambassadors in London, Paris, Berlin, Rome, St. Petersburg, Vienna, and Constantinople. Through this act, John Hay condemned Romania's attitude towards Jews, who were forced to emigrate. In this context, we paid attention to the answer given by the prince Vladimir Ghika.

Keywords: John Hay, jews, Treaty of Berlin, emigration, Vladimir Ghika

Cuvinte-cheie: John Hay, evrei, Tratatul de la Berlin, emigrare, Vladimir Ghika

Introducem în circuitul științific răspunsul prințului Vladimir Ghika la nota secretarului de stat american John Hay, emisă în anul 1902, cu privire la evreii din România. Abandonând treptat politica izolaționismului, Statele Unite ale Americii s-au implicat în politica statelor europene. Una dintre acțiuni a fost implicarea în chestiunea evreilor din România. Secretarul de stat american John Hay (1898-1905), susținător al drepturilor evreilor români, în 1902, la îndemnul liderilor evrei americani a adresat o notă semnatărilor Tratatului de la Berlin din 1878, protestând împotriva nerespectării de către România a acestui tratat prin restricțiile impuse evreilor¹.

* Dr., muzeograf, Muzeul Țării Crișurilor, Complex Muzeal Oradea, România. E-mail: iancudiana@yahoo.com.

¹ Dumitru Vitcu, „Incident diplomatic româno-american la început de secol”, în *Acta Moldaviae Meridionalis*, XV-XX, II, 1993-1998, Editată de Muzeul Județean „Ștefan cel Mare”, Vaslui, p. 97.

La 17 iulie 1902, Hay a prezentat conținutul notei președintelui Roosevelt, concepută sub pretextul negocierilor eșuate ale tratatului de naturalizare dintre Statele Unite și România².

Statele Unite au încercat cu sprijinul statelor semnatare ale Tratatului de la Berlin (1878), să determine România să-și schimbe poziția în problema evreiască. Congresul de pace de la Berlin, desfășurat la 13 iulie 1878, condiționa recunoașterea independenței României de eliminarea oricăror restricții religioase în exercitarea drepturilor civile și politice conținute în articolul 7 al Constituției din 1866³. Măsurile legislative din România cu privire la naturalizarea evreilor ofereau un exemplu negativ pentru Turcia. În 1876 a fost pusă întrebarea: „Dacă Europa permite unui stat creștin care este propria ei creație să-i excludă pe necreștini din drepturile naționale, de ce ar trebui un stat musulman să fie obligat să admită nemusulmani?”⁴.

Prevederile Tratatului de la Berlin referitoare la evreii din România au fost cuprinse în articolul 44, deși nu se făcea trimitere la aceștia, în mod explicit: „În România, deosebirea de credințe religioase și de confesiuni nu va putea fi opusă nimănui ca un motiv de excludere sau de incapacitate în ceea ce privește bucurarea de drepturi civile și politice, admiterea în sarcini publice, funcțiuni și onoruri sau exercitarea diferitelor profesii în orice localitate.

Libertatea și practicile exterioare ale tuturor cultelor sunt asigurate tuturor supușilor Statului român, precum și străinilor, și nu se va putea pune nicio piedică organizării ierarhice a diferitelor comunități și nici raporturilor cu conducătorii lor spirituali.

Naționalii tuturor puterilor, comercianții sau alții, vor fi tratați în România pe picior de egalitate perfectă, fără deosebire de religie”⁵.

În octombrie 1879, Parlamentul a adoptat o lege prin care s-a revizuit articolul 7 din Constituție. Noul act normativ a legiferat principiul naturalizării individuale și prevedea că: „Diferența de credințe religioase și confesiuni nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita”⁶.

² Satu Matikainen, *Great Britain, British Jews, and the International Protection of Romanian Jews, 1900–1914. A Study of Jewish Diplomacy and Minority Rights*, University of Jyväskylä, 2006, p. 117.

³ Keith Hitchins, *România. 1866-1947*, ediția a V-a, Editura Humanitas, București, 1996, 2017, p. 62-63.

⁴ https://archives.cjh.org/repositories/7/digital_objects/458302, accesat la 19.03.2025.

⁵ Liviu Neagoe, *Antisemitism și emancipare în secolul al XIX-lea. Dileme etnice și controverse constituționale în istoria evreilor din România*, Editura Hasefer, București, 2016, p. 152-153.

⁶ *Ibidem*, p. 157.

În noua redactare se admitea egalitatea religioasă, iar cetățenia se acorda tuturor evreilor care participaseră la Războiul pentru Independența României, ceilalți evrei putând să o obțină în urma unei cereri individuale și prin votul Parlamentului.

Astfel au obținut cetățenia 880 de evrei care au luptat în război, iar prin cereri individuale, până în 1918, câteva sute. Numărul lor era extrem de mic, dacă se ia în calcul faptul că la recensământul din 1899 au fost înregistrați 269.015 evrei, care reprezentau 4,5% din populația României⁷.

Acordarea cetățeniei evreilor în România a devenit o problemă de interes internațional. Chiar și după revizuirea Constituției cu privire la naturalizarea evreilor, în 1879, acest proces s-a dovedit a fi de durată și anevoios.

Emigrarea în masă a evreilor români a început la mijlocul anului 1899. Înainte de aceasta, emigrația a fost relativ mică, deși, potrivit datelor lui Samuel Joseph, peste 10.000 de evrei au părăsit România pentru Statele Unite între anii 1881 și 1898⁸.

Între anii 1871 și 1914, aproximativ 75.000 de evrei au emigrat din România. Cea mai populară destinație a emigranților a fost Statele Unite ale Americii, dar unii migranți au plecat în Canada, Australia, Europa de Vest, Cipru, Anatolia otomană și Palestina. Perioada de vârf a fost cuprinsă între anii 1900-1903. Fluxul de emigranți a început să scadă în 1904⁹.

Printre cauzele emigrării amintim: criza economică și politică atinsă de România în anul 1899, Legea meseriilor și restricțiile impuse evreilor în spațiul românesc.

Ca răspuns la valurile masive de emigrare a evreilor din România, intervenția americană a fost motivată de considerente umanitariste, economice și politice. S-a materializat în demersurile bancherului newyorkez Jacob H. Schiff, care, la 4 iunie 1900, îi scria unui reprezentant al Asociației colonializării evreilor: „Dacă - în privința violării prevederilor tratatului de la Berlin, de către România, în chestiunea evreiască - ar fi dorit și necesară cooperarea Statelor Unite cu puterile europene, noi suntem gata a ne folosi de întreaga influență de care dispunem spre a provoca acțiunea guvernului federal. Mai mult decât atât, după cum știți, Uniunea congregațiilor evreilor americani are un comitet special pentru susținerea drepturilor civile și religioase, condus de onorabilul Simon Wolf din Washington și care, la nevoie, va apela la Secretarul de

⁷ <https://ioanscurtu.ro/statutul-politico-juridic-al-evreilor-din-romania-1858-2004/>, accesat la 18.02.2025.

⁸ Satu Matikainen, *op. cit.*, p. 58.

⁹ *Ibidem*, p. 59

Stat”¹⁰. După unele păreri, Oscar Straus, Jacob H. Schiff, Simon Wolff, Leo N. Levi și Lucian N. Littauer, au format un grup de lobby pentru a determina conducerea Statelor Unite să ia măsuri pentru modificarea prevederilor Tratatului de la Berlin (1878) cu privire la evreii din România.

Acțiunea diplomatică americană împotriva României s-a materializat, mai întâi, prin scrisoarea emisă, în numele Departamentului de Stat, de John Hay și destinată guvernului român, la 17 iulie 1902 și apoi, prin Nota circulară din 11 august 1902, transmisă de secretarul de stat ambasadorilor americani de la Londra, Paris, Sankt Petersburg, Berlin, Roma, Viena și Constantinopol¹¹.

În nota americană se arăta că evreii părăseau România și se stabileau în Statele Unite ca urmare a discriminărilor la care aceștia erau supuși. Menționând Tratatul de la Berlin, autorul notei arată că în ceea ce îi privește pe evrei, prevederile au fost iluzorii. Statele Unite ale Americii erau deschise pentru toți imigranții, cu excepția criminalilor, a săracilor și a celor grav bolnavi, care probabil ar fi reprezentat o povară pentru comunitate. În document s-a consemnat faptul că imigrarea trebuia să fie voluntară, dar România i-a forțat pe evrei să părăsească țara, prin legi opresive. Excluderea din funcțiile publice, din profesiile liberale, restricțiile în deținerea pământului, i-au determinat să „fugă într-o țară mai puțin defavorabilă lor”.

Hay a afirmat că imigrația din România a determinat Statele Unite să se implice în problema evreiască. Deși nu au semnat Tratatul de pace de la Berlin, se consideră îndreptățite să protesteze contra tratamentului la care erau supuși evreii în România¹².

Statele europene, cu excepția Angliei, nu au manifestat un interes deosebit față de nota americană.

Ziarul american *The New York Times*, din 22 septembrie 1902, preciza că „celelalte state europene nu se grăbeau a lua poziții împotriva României”¹³.

Ministrul României de la Londra a transmis guvernului englez explicațiile guvernului român, care a concluzionat că nu poate stopa emigrarea evreilor din România.

¹⁰ Dumitru Vitcu, *op. cit.*, p. 98.

¹¹ *Ibidem*, p. 99.

¹² Satu Matikainen, *op. cit.*, p. 118-119; *Gazeta Transilvaniei*, 1902, nr. 198, p. 1.

¹³ <https://erasmusisha.wordpress.com/2002/01/01/problema-evreiasca-la-inceputul-secolului-al-xx-lea/>, accesat la 17.03.2025

Nota americană a provocat nemulțumire în cercurile politice românești. S-a conturat ideea că nota a fost formulată pentru a fi un instrument de manipulare în alegerile electorale ce urmau să aibă loc în Statele Unite ale Americii.

În ceea ce privește opinia cercurilor politice din România, liberalii considerau că e de datoria regelui să găsească o soluție în problema evreiască. Regele Carol I a condamnat ingerința americană în afacerile interne ale României¹⁴.

În presa românească au fost reproduse materiale din diferite ziare europene, care reflectau ecoul Notei americane, într-un mod agresiv. Presa națională din imperiul german a fost în dezacord cu intervenția americanilor. *Leipziger Neueste Nachrichten* scria următoarele: „Ipocrisia a atins marginile impertinenței. Statele-Unite din America de nord vor se refuze primirea jidovilor. Etă de ce apelează Americanii la puteri, ca se forțeze România de a îndeplini cererile temerare ale acestui popor, care a devenit o adevărată plagă în acea țară”¹⁵.

Ziarul german *Kreuzzeitung* din Berlin a publicat un articol privitor la nota americană, care combătea America și arăta că, mai puțin ca alte state, ea are dreptul să invoce umanitatea atunci când la ea acasă tratează în mod barbar persoanele de culoare: „Demersul cabinetului american este deja insolit prin faptul, că afirmă dreptul de amestec al Americii în afaceri cari n’o privesc, cu tote că americanii ar țipa desigur și tare, decât cineva ar vre să useze de acest drept în contra țării lor”¹⁶. Considerau că scopul acțiunii era de a se crea un precedent: „ar putea să vie momentul când Uniunea n’ar mai privi cu nepăsare oprimarea Finlandesilor de către Rusia și a Polonesilor de către Prusia. Cei d’acolo pătimesc de idea fixă, că America e chemată să fie avocatul justiției internaționale”¹⁷. În continuare, în articol s-au făcut următoarele afirmații: „N’ar trebui să se acrediteze la Americani ideea, că America este arbitrul și *Lord chief of justice* al lumii întregi. Și cu cât Yankeii să razimă pe doctrina lui ‘Monroe, cu atât este bine să le strigăm: *Hands off* ... în ce privesc afacerile Europei. Înțelegem să fie neplăcut orașului New-York de a număra peste 600.000 de Evrei originari, cei mai mulți din Europa orientală, dar acesta neplăcere s’ar fi putut manifesta în alt mod”¹⁸.

¹⁴ Satu Matikainen, *op. cit.*, p. 126.

¹⁵ *Gazeta Transilvaniei*, 1902, nr. 199, p. 1.

¹⁶ *Idem*, 1902, nr. 203, p. 2-3.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

Același ziar, *Gazeta Transilvaniei*, a republicat textul apărut în ziarul din Berlin, *Tägliche Rundschau*: „Construcția uimitoare de drept cu care d-l Hay caută a-și justifica amestecul său îndrăzneț în afacerile interne ale României, va fi luată în serios numai în acele cercuri, cari sunt înrudite cu Evreii din România, ori din alte motive au simpatii pentru dânsii. Sentimentalismul juridic al Americii a tăcut, când era vorba de barbariile din Transvaal și s'a împăcat cu călcarea de drept din Filipine; credem, că îi va trece și durerea, că guvernul român dorește să fie stăpân în casa sa și espulsează omeni, cari până aci erau numai tolerați ca străini și cari au abusat urît de ospitalitatea celor ce i-au primit. Germania va refuza desigur, de a face greutăți regatului amic, România, pentru hatărul protegiaților israeliți ai d-lui Hay”¹⁹.

Ziarul nemțesc din Sibiu, „*Sieb. D. Tagblatt*”, pune emigrarea evreilor din România pe seama crizei agrare din 1898 și pe mișcarea sionistă: „Nu așa zisele legi pentru streinii din România sunt cauza emigrării Evreilor de acolo. În timpul cât a dominat art. 7, de la 1866 până la 1876, numărul Evreilor s'a îndoit în România, er dela tratatul de Berlin încococe până la anul 1898 ei s'au înmulțit din nou cu 55 la sută. Numai după-ce a dat peste țară marea crasă agrară din anul 1898, când nimeni nu avea de lucru și toți sufereau și duceau lipse mari, când în mijlocul acestei miserii și nemulțumiri, *sionismul*, răzimat pe constituția liberală a României, a început a agita fără nici un scrupul, numai de atunci s'a pornit un curent de emigrare peste frontierele României”²⁰.

Publicarea notei în ziarele italiene a fost urmată de răspunsul prințului Vladimir Ghika, care la vremea respectivă se afla la Roma. Acesta a trimis directorului ziarului *Tribuna* din Roma următoarea scrisoare:

„În stimatul d-voastră ziar citesc informația că secretarul afacerilor străine a guvernului american, d. Hay, i-a trimes o circulară către marile puteri europene cu scop de a obliga România să respecte stipulațiile tratatului din Berlin față cu evreii stabiliți pe teritoriul său.

Permiteți, vă rog, stimate domnule director, subscrisului de a invoca calitatea sa modestă și simplă de supus român, pentru a face prin intermediul ziarului d-voastră o singură întrebare de bun simț.

Cum de Statele Unite, cari vor să impue formula America a americanilor, într'un mod atât de rigid, încât nici nu permit nici cea mai mică intervenție a Europei în

¹⁹ *Gazeta Transilvaniei*, 1900, nr. 200, p. 2.

²⁰ *Ibidem*.

afacerile transatlantice – chiar când aceste sunt foarte depărtate de vastul teritoriu al uniunii – cum de Statele-Unite nu simt că la rândul lor Europa poate și trebuie să răspundă la intervenția lor cu un „fin de non recevoir”.

Și de-asupra tuturor, ce ar zice Mr. Hay dacă România – presupunând că Europa ar consimți să facă vre-un demers pentru evreii din România – ar cere mai întâiu puterilor de a interveni în mod formal pentru ca să se pună capăt persecuțiilor oribile cu cari cetățenii diferitelor state ale uniunii americane practică față cu negrii principiile de «umanitate»? S’ar mai putea întreba cu acelaș argument prizonierii din Filipine cari au cunoscut anumite torturi speciale comise de corpul de ocupațiune militară americană, torturi cari au stârnit indignarea generală când au fost divulgate de reporteri și s’ar putea obliga guvernul federal de a face proces ofițerilor și soldaților de a-i pedepsi ?

Sînt sigur că cererea mea va fi primită, dar aceasta nu implică cătuși de puțin neveridicitatea lor. Și era necesar de a pune lucrurile la locul lor și de a comenta copilăreasca faptă a d-lui Hay, secretarul de stat al Statelor-Unite ale Americii.(...)”²¹.

Atitudinea prințului Vladimir Ghika a fost în dezacord cu nota americană, pe fondul politicii izolaționiste a Statelor Unite și a războiului filipino-american (1899-1902). Fără a adresa comentarii la adresa evreilor din România, Vladimir Ghika și-a exprimat punctul de vedere, susținând că Statele Unite ale Americii nu sunt îndreptățite să intervină în politica României. S-a raportat la nota americană doar din perspectivă diplomatică. Nu s-a pronunțat împotriva naturalizării evreilor, ci a pus în discuție poziția Statelor Unite ale Americii și comportamentul acestora față de filipinezi.

Vladimir Ghika s-a născut la Constantinopol, în 25 decembrie 1875, în familia prințului Ioan Ghika și al prințesei Alexandrina (născută Moret de Blaramberg). Tatăl său, Ioan Ghika, era la acea vreme ministru plenipotențiar al României în Turcia. Bunicul din partea tatălui, Grigore Ghika, a fost ultimul domnitor al Moldovei (1849-1856). Mama lui Vladimir Ghika, Alexandrina, era nepoată (după bunic) a domnitorului Țării Românești, Alexandru Ghika, iar după bunică provenea dintr-o familie de rang nobiliar franco-flamandă din secolul al XVI-lea, descendentă din Henric al IV-lea²². A fost botezat în Biserica Ortodoxă.

²¹ *Adevărul*, 1902, nr. p. 47.

²² Florina-Aida Bătrînu, „*Rugați-vă toți pentru mine...*”. Monseniorul Vladimir Ghika și martiriul său, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, 2013, p. 48-49.

În anii 1879-1893, familia Ghika s-a stabilit la Toulouse. Vladimir Ghika a studiat la Toulouse, unde a absolvit Facultatea de Drept. Timp de doi ani a studiat la Paris. În anul 1896 s-a întors în România, pentru o scurtă perioadă, căci în 1898, fratele său Dimitrie a fost numit secretar la Legația României la Roma, iar Vladimir Ghika l-a urmat, la scurt timp. La Roma, Vladimir a studiat filosofia și teologia, în anul 1905 luându-și licența în filosofie scolastică și doctoratul în teologie²³.

Vladimir Ghika a fost un om al adevărului, un iubitor de dreptate socială, fără a se lăsa influențat de tezele politice violente dezvoltate de extrema stângă sau dreaptă.

La data de 15 aprilie 1902 s-a convertit la catolicism. Referitor la trecerea sa la catolicism afirma adesea: „Nu sunt ceea ce se înțelege în mod normal printr-un convertit. Catolic în spirit și în inimă, a trebuit să aștept ocazia de a intra în mod oficial, pe ușa principală. Asta-i tot”²⁴.

În spațiul românesc, trecerea lui la catolicism a provocat indignare²⁵.

Vladimir Ghika a devenit preot la 7 octombrie 1923. Activitatea pastorală a desfășurat-o atât în ritul latin, cât și în cel bizantin. În anul 1931 a fost numit Protonotar Apostolic. A slujit în Franța până în anul 1939. Opera sa în Franța este revelată în rândurile următoare: „Timp de cinsprezece ani (din 1923 și până în 1939), slujirea preoțească a Monseniorului Ghika la Paris s-a exercitat în numeroase medii de anarhiști, de blasfematori, de francmasoni, de sataniști, de ocultști, de preoți răspopiți, de homosexuali, de prostituate: Dumnezeu îl punea cu o extraordinară constanță în contact cu astfel de cazuri deosebit de dificile, și numai El cunoaște bilanțul exact al numărului de convertiri realizate, al sufletelor complet transformate și conduse până la un mare avânt spiritual. A trebuit să se ocupe adesea de cazuri de blasfemie și de practici demoniace, care l-au făcut să sufere profund, dar aceste suferințe și aceste lacrimi duceau întotdeauna la convertiri, pe cât de uluitoare, pe atât de neașteptate”²⁶.

²³ *Ibidem*, p. 51-52.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Fericit. Dialoguri cu viața propuse de Claudia Stan*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, 2015, p. 32.

²⁶ Ion Cosmovici, *Un suflet frumos ca o biserică. Introducere în spiritualitatea Monseniorului Vladimir Ghika*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2025, p. 67.

În 1939 s-a întors în România. A fost prins în tumultul celui de-al doilea război mondial. A refuzat să părăsească țara. A slujit semenilor în cele mai periculoase împrejurări. Oferea sprijin și ajutor bolnavilor. Îi vizita periodic pe deținuți. În timpul bombardamentelor din anul 1944 Monseniorul Vladimir Ghika se plimba prin adăposturile antiaeriene pentru a mângâia și a se ruga împreună cu locuitorii Bucureștiului. În întuneric, îi era far de lumină și speranță rugăciunea: „Tatăl nostru”, „Bucură-te Marie” și „Mărire Tatălui”. Momentele de rugăciune erau încheiate cu actul de căință exprimat în cuvintele: „Doamne, cred în tine, sper în tine, te iubesc și mă căiesc de toate păcatele mele”²⁷.

La București i-a permis în rândurile Bisericii Catolice pe numeroși evrei. Atitudinea lui a stârnit proteste printre prelații din Arhiepiscopie, pentru că în loc să-i supună pe neofiti celor 40 de ore de instruire obligatorie, după cum se cerea pe vremea aceea, el i-a botezat după una sau două întrevederi²⁸.

După instalarea regimului comunist și-a asumat cu demnitate și stoicism martiriul. În 18 noiembrie 1952 a fost arestat sub învinuirea de trădare și spionaj în favoarea Vaticanului. A fost judecat de Tribunalul Militar din București, în anul 1953. Vladimir Ghika s-a apărut singur. După proces a fost dus la Jilava, unde a fost supus torturii. A trecut la cele veșnice la 16 mai 1954²⁹.

Pe patul de moarte, în lipsa unui preot, Vladimir Ghika s-a mărturisit public: „Mor cu conștiința împăcată că am făcut tot ce am putut, deși nu întotdeauna tot ce a trebuit, pentru adevărata biserică a lui Cristos, într-o perioadă tristă pentru țara mea și pentru întreaga lume civilizată”³⁰. Martiriul Monseniorului Vladimir Ghika a fost încununat cu beatificarea sa, la data de 31 august 2013.

²⁷ Horia Cosmovici, *Monseniorul. Amintiri și documente din viața Monseniorului Ghika în România*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2011, p. 67.

²⁸ <https://www.vladimirghika.ro/memoria-tacerilor-vladimir-ghika-1873-1954-elisabeth-de-miribel/>, accesat la data 17.03.2025.

²⁹ Florina-Aida Bătrînu, *op. cit.*, p. 57-63.

³⁰ *Ibidem*, p. 318.

